

Mûsiki ve kemankeşlik dışında ara sıra nazımla da uğraşan Mustafa İzzet Efendi'nin yazdığı celif ta'lik levha ve kitâbeleri elinden daima ölçü ve âhenk kaidelerine uygun olarak çıkmıştır. Ancak son yıllarında yazdığı meşklere ve bazı kitâbelerinde (Serencebey'deki Bezmiâlem Çeşmesi [1262/1846]; Sünbül Efendi [1264/1848]) çanaklı harfleri ufaltıp uçlarını daha içe kıvrırmak gibi alışılan dışında bazı yazıları görülmekteyse de bunlar ilerleyen yaşından doğan ârizî farklılıklar olarak sayılabilir.

Yesârîzâde'nin Bebek'te bir yalısının bulunduğu (Sedad Hakkı Eldem, *Boğaziçi Anıları*, İstanbul 1979, s. 112-113), bunun bahçesine bitişik olan karakolhânenin 1259 (1843) tarihli kitâbesini (İstanbul Deniz Müzesi, nr. 3167) yazdığı bilinmektedir. Muhtemelen yalıya yakınlığından dolayı Yesârîzâde'nin annesi, hanımı ve gelini de Rumelihisarı Kabristanı'na defnedilmiştir, fakat kitâbeleri zamanımıza gelmemiştir. Vefatından sonra bu yalığı talebesi Kazas-ker Mustafa İzzet Efendi satın almış ve yaz aylarını burada geçirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nûrullah Pertevoğlu *Hat Mecmuası*, M. Uğur Derman Özel Kitaplığı, s. 119-120; Hüseyin Hâşim Bey'in *Hat Nottarı*, Türpetrol Vakfı Ktp.; Habib, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 248; *Sicill-i Osmânî*, III, 459; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 188, 191; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 314-318; İbnü'l-ermin, *Son Hattatlar*, s. 562-569; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 209; Abdülhak Şinasi Hisar, *Geçmiş Zaman Fıkraları*, İstanbul 1958, s. 25-28; M. Uğur Derman, "Yazı San'atının Eski Matbaacılığımıza Akisleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Basım ve Yayıncılığımızın 250. Yılı Bilimsel Toplantısı (10-11 Aralık 1979)*, Ankara 1980, s. 99-100, 110, 113; a.m.f., *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, İstanbul 1982, s. 31; a.m.f., "Medîne'de İki Osmanlı Kitâbesi", *Prof.Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı*, Ankara 2002, s. 107-112; a.m.f., "Kubâ Mescidi Kitâbesi", *KAM*, XXV/4 (1996), s. 66-70; Öztuna, *BTMA*, II, 232; a.m.f., *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1990, II, 103-105; *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 208, 209, 210; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 173-177; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 296-301; J. Deny – Ét. Combe, "Deux inscriptions turques de Moham- med Ali, relatives à la construction du canal Mahmoudiyyeh", *Bulletin de la société royale de géographie d'Égypte*, XVI, Caire 1928, s. 173-187; M. J. Deny, "Au sujet des deux inscriptions-chronogrammes en langue turque du canal Mahmoudiyye", *BIFAO*, XXX (1931), s. 619-623; Fahreddin Kerim Gökay, "Tarih Araştırmalarında Karakteroloji'nin Yeni", *TTK Bildiriler*, III (1948), s. 280; "Sultan Mecid'in Mâbeyn Başkâtibi Âtîf Bey'in Hâtıraları", *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 7, İstanbul 1965, s. 32.

M. UĞUR DERMAN

MUSTAFA KÂMİL PAŞA

(مصطفى كامل باشا)

(1874-1908)

⌈ Mısırlı gazeteci, yazar ve siyasetçi. ⌋

1 Receb 1291'de (14 Ağustos 1874) Kahire'de doğdu. Askerî mühendis olan Ali Efendi Muhammed'in dokuz çocuğundan altıncısıdır. 1887'de girdiği Medresetü't-tehziyye'den (Hidiviyye) mezun olduktan sonra 1891'de Medresetü'l-hukûki'l-Hidiviyye'de yüksek öğrenime başladı. Hukuk öğreniminin daha birinci yılında Ali Leysi, İsmâil Sabri, Beşâre Tekla ve Halîl Mutrân gibi şair ve yazarlarla tanıştı. *el-Ehrâm* gazetesi editörü Tekla ile tanışıklığı onun bu gazetede yazılar yayımlamasına vesile oldu. 1892'de Kahire'de açılan Fransız Hukuk Fakültesi Mısır şubesi Ecole de Droit, Mustafa Kâmil'in öğrenim hayatında önemli bir değişikliğe imkân sağladı. Gündüz Mısır, akşam da Fransız Hukuk fakültelerine devam etti. Aynı yıl Hidiv II. Abbas Hilmi'nin Medresetü'l-hukûk'u ziyareti sırasında ona tanıtıldı ve hidiv için yazdığı şiiri okuyarak iltifata mazhar oldu. Bu sırada vatanperverlik ve İngiliz aleyhtarlığı eksenli düşünceleri şekillenmeye başladı. Ocak 1893'te, Abbas Hilmi ile İngiltere'nin Mısır yüksek komiseri Lord Cromer arasındaki gerginlik esnasında Hukuk Fakültesi öğrencilerinin İngiltere karşıtı gösterisinde önde gelen isimlerden biriydi. Ardından Mısır Hukuk Fakültesi öğrencileri tarafından çıkarılan *el-Medrese'yi* yayımladı. Urâbî Paşa hareketinin sürgünde önemli isimlerinden Abdullah Nedîm'in affedilerek 1892'de Mısır'a dönmesi ve onunla kısa sürede yakın diyaloga girmesi, İngiliz karşıtı tavrının kuvvetlenmesinde ve siyasî faaliyetlerinde matbuatı etkili bir araç olarak kullanmasında önemli rol oynadı.

Haziran 1893'te, daha sonra sık sık tekrarlayacağı Avrupa seyahatlerinden ilkinin Hukuk Fakültesi imtihanlarına girmek için Fransa'ya yaptı. Paris'te ülkelerindeki yönetimlere karşı mücadele veren Rus, Leh ve Japon gibi yabancı öğrencilerle siyasî müzakerelerde bulundu. Ekim 1894'te tekrar Fransa'ya giderek ikinci yıl imtihanlarını Paris'te, üçüncü yıl imtihanlarını Toulouse'da verdi; kasım ayında da mezun oldu. Aynı yıl *Rivâyetü fethi'l-Endülüs* adıyla küçük bir tiyatro eseri yazdı.

Mısır'a dönerken beraber yolculuk yaptığı Lord Cromer'in kardeşinin İngiltere'nin Mısır'dan çekilmemeye kararlı olduğu yolundaki sözlerini 28 Ocak 1895'te *el-Eh-*

râm'da yayımlaması ciddi tartışmalara yol açtı ve bu haber Mısır'da İngiliz aleyhtarlığı teşkilatlanmalarını hızlandırdı. Bu arada İngiliz aleyhtarlığını daha düzenli bir harekete dönüştürmek için Hidiv Abbas'ın da desteğiyle el-Cem'iyetü li-ihyâi'l-vatan adlı gizli bir teşkilât kurdu. İngiltere'nin Mısır'dan çekilmesini sağlama amacı taşıyan faaliyetlerini 1895 yazında Paris ve Viyana'daki çalışmaları ile Avrupa siyasî gündemine taşıdı. Aynı yıl Fransızca ilk siyasî yazısını "Britanya işgalinin tehlikeleri" adıyla neşretti. Fransız gazetecisi Mme Juliette Adam'la Eylül 1895'te başlattığı diyalog hayatının sonuna kadar devam etti. Adam aracılığı ile Pierre Loti, Edouard Drumont gibi yazarlarla tanıştı ve Britanya karşıtı siyasî faaliyetlerinde desteklerini gördü. Britanya işgaline karşı Avrupa basınında yayımladığı makalelerin yanı sıra 1896'da Britanya Başbakanı Gladstone'a Mısır'ın bağımsızlığını talep eden üç açık mektup yazdı.

1896'da Osmanlı Devleti'nde gelişen Ermeni meselesinde Ermeniler'e ve onlara destek veren Gladstone hükümetine karşı sert eleştirilerde bulundu. Aynı yılın ağustos ayında çıktığı Avrupa seyahati sırasında Paris, Berlin ve Viyana'ya uğradıktan sonra İstanbul'a geldi ve padişahın huzuruna çıktı (Ekim 1896). 1897 Osmanlı-Yunan savaşında Osmanlı yanlısı görüşleri dolayısıyla Avrupa'da tenkitlere mâruz kaldı. *el-Mes'ele'tü's-Şarkıyye* adlı meşhur eserini, Osmanlı zaferinin müslümanlar üzerinde olumlu bir hava meydana getirdiği dönemde kaleme aldı ve 1898'de Kahire'de yayımladı. Eser aynı yıl Esmâî tarafından yirmi sekiz sayfalık özet halinde Türkçe'ye çevrilerek Kahire'de neşredildi.

Mustafa Kâmil'e göre Şark meselesi Türkler'in Avrupa topraklarına ayak basmasıyla başlamış ve Türkler'i bu topraklardan çıkarmak için yapılan faaliyetlerin bir sonuç vermemesiyle gelişmiştir. Avrupalılar Osmanlı Devleti'ni parçalamaya ça-

Mustafa Kâmil Paşa

İşmakta ve başta İngiltere olmak üzere Osmanlı düşmanları iç isyanlar çıkarmaktadır. Kitapta İngilizler'in Osmanlılar ve müslümanlar aleyhinde çalıştığı teması işlenmekte ve İngilizler'in Osmanlı hilâfeti aleyhindeki planlarını bozmak için bütün müslümanların hilâfete sahip çıkmaları gerektiği savunulmaktadır. Abdurrahman b. Ahmed el-Kevâkibî'nin Osmanlı hilâfetine karşı bir Arap hilâfeti tezini savunan *Ümmü'l-kurâ* adlı kitabını yayımladığı bir dönemde Mustafa Kâmil'in Osmanlı hilâfetine savunan eseri Osmanlı saray erkânının dikkatini çekti ve faaliyetleri yakından takip edilmeye başlandı. 1899 yazında Avrupa seyahati sırasında bir Alman gazetesinde neşrettiği "İngiltere ve İslâm" ile "Almanya ve İslâm" başlıklı yazılarında İngilizler'in İslâm âlemine düşmanca yaklaşmalarına karşılık Almanlar'ın dostane bir tavır ortaya koymadıklarını söyledi. Dönüşte İstanbul'a uğradı; bu sırada "bey" unvanıyla birlikte ikinci rütbeden Mecidi nişanı ile taltif edildi.

Mısır'a döndükten sonra yeni bir gazete çıkarma ihtiyacı duydu. Daha önce yazılarını başkalarının neşrettiği gazete ve dergilerde yayımlamıştı. 2 Ocak 1900'de Kahire'de *el-Livâ*' adlı gazetenin neşrine başladı. Gazetenin yayın politikası, Mısır'daki İngiliz işgaline son vererek Osmanlı-Mısır ilişkilerini güçlendirme amacı etrafında şekillenmişti. Bu sebeple kısa sürede Mısır'da İngiliz aleyhtarlarının ve Osmanlı taraftarlarının en önemli yayın organı haline geldi. Aynı yıl başlayan Hicaz demiryolu projesine destek verdi. Hidiv II. Abbas Hilmi'nin İngiltere ziyaretiyle belirginleşen yakınlaşma sürecinde Mustafa Kâmil, İngiltere'ye yönelik eleştirilerini arttırarak devam ettirmenin yanı sıra Osmanlı ve hilâfet merkezli faaliyetlerini sürdürdü. Bu gelişmeler hidivle ilişkilerini giderek mesafeli hale getirirken İstanbul'daki itibarını arttırdı ve Mart 1904'te paşa unvanıyla taltif edildi.

Nisan 1904'te İngiltere ile Fransa'nın ittifak antlaşması imzalaması, Mustafa Kâmil'in İngiltere'nin Mısır'dan çıkarılması konusunda Fransa'dan beklentilerine büyük bir darbe oldu. Bu sebeple amacına ulaşabilmek için ümidini Osmanlı ve Almanya desteğine bağladı. 1904-1905 Rus-Japon savaşında Japonlar'ın zaferini bir milletin azim ve irade ile nasıl yükselebileceğine örnek kabul edip bu ana fikir etrafında *eş-Şemsü'l-müşrika* adlı eserini yazdı (Kahire 1904). Mısır gençliği üzerindeki etkisi giderek arttı. Mısır meselesi

hakkındaki siyasî mektuplarını bir araya getirip 1905'te *Egyptiens et Anglais* adıyla Paris'te yayımladı. 1906 yılının ilk yarısında tırmanan Akabe meselesi dolayısıyla Osmanlı-İngiliz gerginliği devam ederken Tanta yakınında Danşüvây köyünde Haziran 1906'da İngiliz askerleriyle köylüler arasında meydana gelen arbede İngiliz aleyhtarları olarak Mustafa Kâmil'in prestijini daha da yükseltti. Bu sırada Paris'te bulunan Mustafa Kâmil, Londra'ya geçerek Britanya hükümetinden Lord Cromer'i geri çekmesini ve Mısır yönetiminde yerlilere daha fazla imkân tanınmasını talep etti. Mısır'a döndükten sonra yazıları ve konuşmalarıyla İngiliz karşıtı hareketin ciddi bir ivme kazanmasına katkı sağladı. Gelişmelerden kaygı duyan Hidiv Abbas, Ekim 1906'da Mustafa Kâmil ile görüşerek 1895'ten bu yana gizli bir teşkilât olarak çalışan el-Cem'iyyetü li-ihyâi'l-vatan'ın açık bir partiye dönüşmesine müsaade edeceğini bildirdi, böylece Mustafa Kâmil liderliğinde Hizbül-vatanî'nin kuruluşunun yolu açılmış oldu. Bu arada İngiltere Mısır politikalarında kısmi değişikliğe gitmek zorunda kaldı. Sertlik yanlısı Cromer 1907'de istifa etti ve Danşüvây hadisesi sebebiyle hapsedilenler serbest bırakıldı. Gelişmelerle konumu daha da güçlenen Mustafa Kâmil, Mart 1907'de *el-Livâ*' gazetesinin *The Egyptian Standard* ve *l'Eten-dard égyptien* adlarıyla İngilizce ve Fransızca nüshalarını yayımlamaya başladı. Aralık 1907'de Hizbül-vatanî resmen kuruldu ve ülkenin her tarafından gelen binden fazla delegenin tamamının oylarıyla Mustafa Kâmil hayat boyu başkanlığa seçildi. Ancak Mustafa Kâmil bir süredir devam etmekte olan verem hastalığından 8 Muharrem 1326'da (11 Şubat 1908) öldü. Şâfiî mezarlığına defnedilen cenazesi daha sonra Selâhaddin Meydanı'nda adına yaptırılan türbeye nakledildi ve Kahire meydanlarından birine adı verilerek heykeli dikildi. Mustafa Kâmil'in cenaze merasimi emsali görülmemiş bir kalabalığa sahne olmuş ve vefatının kırkıncı günü mezar ziyaretine 40-50.000 kişi katılarak İngilizler'e karşı âdeta bir gövde gösterisi gerçekleştirilmiştir (BA, Y.A.HUS. 519/115).

Mustafa Kâmil'in yukarıda zikredilen eserlerinin dışında bir kısmı gazete yazıları ve konuşma metinlerinden oluşan diğer eserleri şunlardır: *A'cebü mâ Kâne fi'r-rık' inde'r-Rûmân* (Kahire 1310/1892), *Mısır ve'l-ihtilâlü'l-İncilizî* (Kahire 1313/1895), *Difâ'u'l-Mısırî 'an Bilâdihî* (Kahire 1324), *Resâ'ilü Mışriyye Fransiyye* (Kahire 1909), *Sîretü Muştafa Kâmil fi er-*

ba'a ve selâşin rebî'an (haz. Ali Fehmî Kâmil; Kahire 1326/1908).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Y.A. HUS, 508/164, 509/34, 511/102, 519/115; BA, Y.PRK. EŞA, 33/14, 46/70; BA, Y.PRK.TKM, 47/18, 49/79, 50/46; BA, Y.PRK.ZB, 22/103; Mustafa Kâmil, *el-Mes'ele'tü's-Şarkıyye*, Kahire 1898; a.mlf., *Mes'ele-i Şarkıyye* (trc. Esmaî), Kahire 1316; C. Zeydân, *Terâcimü meşâ-hiri's-Şark fi'l-kami't-tâsi' 'aşer*, Beyrut, ts. (Dârü'l-mektebeti'l-hayât), I, 391-409; A. Goldschmidt, "The Egyptian Nationalist Party: 1892-1919", *Political and Social Change in Modern Egypt* (ed. P. M. Holt), London 1968, s. 308-333; Afaf Lutfi al-Sayid, *Egypt and Cromer*, London 1968, s. 147-190; M. Hüseyin Heykel, *Terâcimü Mısrıyye ve Garbiyye*, Kahire, ts. (Matbaatü Mısır), s. 129-151; Abdülâtil Hamza, *Edebü'l-makâleti's-şihâfiyye fi Mısır: Muştafa Kâmil*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-Cerîdeti't-ticâriyye); Abdurrahman er-Râfiî, *Muştafa Kâmil: Bâ'ışü'l-hareketi'l-vatanıyye*, Kahire 1983; J. A. Crabbs, *The Writing of History in Nineteenth-Century Egypt*, Cairo 1984, s. 146-166; Fr. Stepat, "Nationalismus und Islam bei Mustafa Kâmil", *WI*, IV (1956), s. 241-341; D. Walker, "Mustafa Kamil's Party: Islam, Pan-Islamism and Nationalism", *Islam and the Modern Age*, XI/4, New Delhi 1980, s. 329-388; a.mlf., "Pan-Islamism as a Modern Ideology in the Egyptian Independence Movement of Mustafa Kamil", *HI*, XVII/1 (1994), s. 57-109; Hilâl Görgün, "Mısır'da XIX. Yüzyıl Sonunda Panislamist Tarih Yazıcılığı: Muhammed Ferid ve Mustafa Kamil", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 4, İstanbul 2000, s. 121-131; Şinasi Altundağ, "Mustafa Kâmil Paşa", *İA*, VIII, 714-717; M. Meyerhof, "Muştafa Kâmil Paşa", *EP* (İng.), VII, 715-716.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

(1881-1938)

**Türk Kurtuluş Savaşı'nın önderi,
Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu
ve ilk cumhurbaşkanı.**

I. HAYATI

II. ATATÜRK ve TÜRK DİLİ

III. ATATÜRK ve TÜRK TARİHİ

IV. ATATÜRK ve TÜRK SANATI

V. ATATÜRK ve DİN

VI. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK KRONOLOJİSİ

I. HAYATI

Manastır'ın Kocacık nahiyesinden olan gümrük memuru Ali Rızâ Bey ile Langazalı Zübeyde Hanım'ın dördüncü çocuğu olarak Selânik'te doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Babası Ali Rızâ'nın ailesi Kızıl-Oğuz ya da Kocacık yörelerindedir. Sofuzâdeler'den olan Zübeyde Hanım'ın ailesi de Anadolu'dan göç ettirilen Konyarlar'a mensuptur. Mustafa'nın nüfus kaydında doğum tarihi olarak 1296 yazılmıştır. Bu yıl karşılığı 13 Mart 1880 - 12 Mart 1881 arasına rastlar. Bu sebeple